

POGLED NA SVOJE DELO

Ivan Mitrevski

KJE DOBIM INSPIRACIJO IN OSTALI PREBLISKI

Gaja Kos, urednica številnih mojih knjig, me je prosila, naj poskusim zapisati nekaj besed o svojem poklicu. Zapisal sem jih. Brez pravega reda in cilja sem nanizal svoje prebliske o življenju in delu ilustratorja.

Nekoč, pred davnimi časi, sem sodeloval na predstavitvi knjige, ki sem jo ilustriral. Na predstavitvi sva pisateljica in jaz odgovarjala na moderatorkina vprašanja. Moderatorka, ki je imela premišljena, dobro odmerjena vprašanja za pisateljico, ni najbolje vedela, kaj naj vpraša mene. In tako me je spraševala o tem, kako je živeti z majhnimi otroki, kako mi uspeva usklajevati poklicno in družinsko življenje pa vse do tega, kateri okus sladoleda mi je najljubši in kaj sem jedel za zajtrk. Edino o ilustraciji me, začuda, ni vprašala ničesar. Po pogovoru sem bil na moderatorko najprej jezen. Ali misli, da ilustratorji ne znamo nič pametnega povedati in pa me sprašuje zelo na splošno, da ne bi bil v zadregi? Potem pa se mi je posvetilo! Ni vedela, kaj bi me naj sploh vprašala, ker o ilustraciji nima nobenega pravega znanja. Pravzaprav nima niti pravega besednjaka za pogovor o ilustraciji. To je bil razlog, sem se počil po čelu.

Ne samo zgoraj omenjena moderatorka, velika večina ljudi bi težko povedala kaj pametnega o ilustraciji. Ali pa o podobah na sploh. To me niti ne preseneča. Kaj pa bi jaz lahko povedal o čipih in vezjih? Presenetljivo pa je, da tudi mnogo strokovnjakov za mladinsko književnost, ki je tesno povezana z ilustracijo, ne zna veliko povedati o ilustraciji. Knjižničarji, uredniki, recenzenti, strokovnjaki vseh vrst, ki nam o vsaki knjigi lahko zdrdrajo kup strokovno podkovanih opazanj, ob ilustraciji večinoma obnemijo. O njej znajo ponavadi povedati le, da je simpatična, razigrana, prisrčna ali nanizati nekaj drugih pridevnikov. O tem nenavadnem protislovju sem že pisal na Mišjem b(r)logu.¹

Paradoks pa je še veliko večji. Čeprav ne znamo veliko povedati o ilustraciji, jo kljub temu zelo dobro in popolnoma spontano razumemo. Kako je tudi ne bi, saj jo srečujemo od malih nog tako rekoč na vsakem koraku. Prometni znaki so stilizirane ilustracije, znaki s takimi ali drugačnimi podobami nas opozarjajo, kaj smemo in

¹ Glej <http://www.misjibrlog.si/kaj-sploh-povedati-o-ilustraciji/>.

česa ne smemo, navodila za uporabo so običajno napisana v univerzalnem jeziku stripa, vseprisotna oglasna sporočila pa nas bombardirajo s podobami. Kamorkoli se ozremo, nas nagovarjajo podobe. In mi jih večinoma zelo dobro razumemo. To vedo tudi oglaševalci in politiki. Nobeno sporočilo ni bolj učinkovito kot tisto, ki je povedano s podobo. Besedam radi oporekamo, za argumente vedno najdemo protiargumente, podobe pa govorijo, ne da bi znali nanje odgovoriti. In najbrž je v tem njihova moč. Najbrž je v tem tudi njihova čarovnija. Stvari, ki jih ne razumemo, se nam zlahka zazdijo čarobne. Kot se meni zdi čarobno delovanje vezij in čipov.

Nekoč sem prišel domov dokaj pozno. Otroka sta me, še vedno budna, čeprav vidno utrujena, čakala v dnevni sobi. *Zakaj pa ne spita?*, sem ju vprašal. *Nismo še brali*, sem hitro dobil odgovor. *Pa kaj potem*, je bil oster očetov odziv. *Kaj potem?!*, zajoka najprej eno in potem še drugo dete. *Saj ne moreva spati brez branja! Kaj pa ti misliš!* No, takim argumentom bi podlegel še veliko manj razumen starš in prebrali smo vsaj nekaj odstavkov iz knjige, preden smo šli utrujeni vsak v svojo posteljo.

Za otroke je branje pomemben družinski ritual, v katerem se ob zgodbah in slikah lahko sprostijo. A pomen mladinske literature je mnogo večji. Za otroke je to prvi stik tako z likovno umetnostjo kot z literaturo. Preden obišejo prvo galerijo, preden si ogledajo prvi film, preden občudujejo arhitekturno skladnost stavb, preden jih začnejo nagovarjati oglasi, preden znajo sploh govoriti in hoditi, že gledajo in poslušajo slikanice. Medtem ko sedijo v naročju staršev, se pred njimi odvrtijo cele galerije ilustracij. In ob tem je vsaka od teh galerij popolnoma drugačna, saj ima vsak ilustrator svoj stil in bralce nagovarja na zelo samosvoj način z barvami in črtami.

Težko lahko precenimo pomen branja otrokom. Ob tem si velikokrat zastavim vprašanje, zakaj starši in velikokrat celo vzgojitelji in knjižničarji posegajo (tudi) po slabih, cenениh slikanicah z generičnimi podobami princesk, avtomobilov, kmetijske in gradbene mehanizacije. Zakaj otrokom kupujejo te grozne slikanice, polne kičastih ilustracij, okrašenih z bleščicami, ko pa je na voljo toliko lepih izvirnih slikanic? Nimam pojma. Me pa ilustracije v cenениh slikanicah spominjajo na reklame za sladkarije. Nekateri starši otroke od malih nog vzgajajo za pridne potrošnike, drugi pa za kritične državljane.

Nekega dopoldneva mi je zazvonil telefon. Na drugi strani brezžične povezave sem zaslišal glas čilega možakarja. Zanimalo ga je, če je dobil ilustratorja Ivana Mitrevskega. Gospod P. bi na vsak način želel nekaj mojih ilustracij. Videl jih je v časopisu, pa pred leti na enem plakatu, pa njegovi otroci me imajo radi. *Ful se režijo, ko berejo une knjige*, pravi. Nemudoma bi se rad sestal z mano. In tako sva se srečala. Predstavil mi je reč, ki bi naj jo zanj ilustriral. Delo je bilo zanimivo in spodobno plačano in tako sem odločil, da bom sodeloval z njim. Gospod P. je bil presrečen in začela sva. Dobil sem navodila, potem je on dobil skice, potem sem jaz dobil komentarje in potem je on dobil nove skice in sem jaz dobil potrditev in je on dobil končane ilustracije. In potem, ko sem mislil, da je že konec, se je začelo. *Ampak ... Bi lahko narisal nasmeh nekoliko manjši? Kaj pa roke, bi lahko bile narisane tako, da bi manj opletale? Kaj pa, če bi bil tale bolj živahen in dinamičen? Super je, drugače, no, edino črta, tale vaša črta, ni malo premočna? Kaj pa tehnika, ne bi bilo bolj pristno, če bi delali brez računalnika? No, pa stil. Stil je problematičen. A poznate mogoče te ilustracije?*, vleče iz žepa telefon, pobrskajo po spletu in pokaže

cel kup nekaj podob. Kaj pa, če bi naredili zadevo takole, me vpraša. In takrat se vprašam, kam je izginila navdušenost nad mojim edinstvenim stilom. Takrat se tudi vprašam, zakaj kličejo mene, če bi radi imeli neko povsem drugačno ilustracijo. In zakaj sploh najemajo ilustratorje, če se bojijo izvirnih ilustracij. Če se želijo skriti za generičnimi podobami, si jih lahko na gigabajte naložijo s spleta. Kdo bi vedel.

Tovrstni zapleti so pogosti. Nasploš se pri ilustriranju zgodi veliko takih ali drugačnih ustvarjalnih spopadov. S spopadom mislim predvsem spopad argumentov. Ne predstavljajte si urednice v kovinskem oklepu in z mečem ter mene z buzdovanom v rokah, kako drvim proti njej. Avtorji pač vlečemo v eno smer, naročniki pa v drugo. Ko gre za ilustracijo knjig, je ta spopad milejšega značaja (kot rečeno: brez orožja). Uredniki nas vse že zelo dobro poznajo. Vedo, kaj si želijo in kaj lahko od ilustratorja pričakujejo. Obenem pa tudi cenijo ustvarjalnost in odpirajo prostor, da se avtorji lahko izrazimo. Če bi svoje avtorje preveč omejili, bi si bile vse knjige podobne in dokaj dolgočasne. Bile bi podobne generičnim ilustracijam iz oglasov, ki si jih je na koncu zaželel prestrašeni gospod P.

Vsi smo za ustvarjalnost in izvirnost. Vsaj na neki deklarativni ravni. Ko pa pride do dejanskih odločitev, se veliko naročnikov raje drži preizkušenih prijemov. Kot da bi radi poustvarili neko zmagovalno formulo, ki je delovala nekoč, za nekoga. Zato so si podobe, ki nas spremljajo na vsakem koraku, med seboj podobne. Naša doba se rada hvalisa z individualnostjo in svobodo, a v resnici smo ustvarjalni delavci ves čas podvrženi mnogim pritiskom in strogi cenzuri. Jaz sem svoj otok svobodnega ustvarjanja našel v ilustriranju knjig.

Prepiri z uredniki so lahko naporni. Veliko težji so prepriki z likovnimi uredniki. Oni poznajo vse trike in vse bližnjice. Imuni so na ilustratorjevo čaranje. Najtežje pa se je v resnici spopadati sam s sabo. Kajti ustvarjalec je sam svoj največji kritik. Zdi se mi, da v moji glavi živi ducat možicljcev, ki se ves čas prepirajo med seboj. *Več poudarka humorju! Manj humorja, več poetičnosti. Ne tako močnih črt! Nisi te fore že preizkusil?!*, jih poslušam, ko rišem.

Na nek deževen dan mi je raznašalec, tako kot vsak drug dan, v nabiralnik vrgel časopis. Obožujem časopise. Lepo so oblikovani, natisnjeni na šelestečem papirju, dostavijo vam ga vsako jutro na dom, dišijo po tiskarski barvi ... Pravo doživetje. Branje novic z zaslončka telefonov se ob branju časopisov zdi kot pašteta ob zrezku. (Nisem našel boljše primere. V resnici sem ljubitelj rastlinske hrane.) In na ta specifičen dan bom imel priložnost prebrati intervju s svojo stanovsko kolegico, ki je pred kratkim dobila nagrado za svoje dolgoletno delo. Berem. Nagrada. Priznanje.

Slava. A vendar stavek za stavkom v intervjuju razkriva, da se kljub nagradam in opevani ilustratorski karieri ne more pohvaliti s pogoji, ki bi si jih kot vrhunska umetnica zaslužila. Ves čas potihem stoka in tarna, kako ji je hudo in kako je treba malce iznajdljivosti, da pride čez mesec. Tristo polomljenih čopičev, ves sem bil bel od groze.

Česa me je najbolj strah? Včasih imam tremo pred nastopi na šolah, a me ta mine takoj, ko začnem govoriti. Precej se tudi bojim vnetja zapestja in podobnih obolenj, pod katerimi je klecnila že marsikatera ilustratorska kariera. Ampak s tem zaenkrat še nimam težav. Najbolj se v resnici bojim, da ne bi bil na stara leta reven ilustrator, ki je ovenčan z vsemi možnimi nagradami, pa še vedno komaj spravi skupaj dovolj denarja za najosnovnejše življenjske potrebščine. Nekaj neverjetno tragičnega je na lačnem umetniku. Njegova dela občudujejo po vsej deželi, on pa komaj napraska za položnice. Vsekakor ne bi bil prvi umetnik, ki je zamenjal čopiče za metlo. Bomo videli, kaj bo prinesel čas.

Na lahkotnem sprehodu po mestu sem nekoč srečal znanko. *Joooj, Ivan, ne predstavljam si, kako si lahko izmisliš toliko različnih likov, pa vsakič narediš malo drugače. Res fino. Le kje najdeš inspiracijo za vse te svoje ilustracije?*, me sprašuje znanka. *Kakšna inspiracija! Vse je samo trdo delo, zatrdim. Ampak, veš kaj, moraš biti pa vseeno talentiran, da lahko tole tako narišeš*, me prepričuje ona. *Ne, ne, vse je samo delo, pravim. Ko bi le jaz imela talent in inspiracijo, zaključim in odvihra dalje.*

Kje dobim inspiracijo? To vprašanje mi gre izjemno na živce. Ne samo zato, ker ga ne razumem čisto najbolje, ampak tudi zato, ker me to ves čas sprašujejo. Nimam pojma, od kod pride. In če sploh pride. Inspiracija, talent in ustvarjalnost so besede, ki zvenijo zelo pomembno in učeno, a meni v resnici ne pomenijo veliko. Sprašujejo to tudi športnike? Gospod športnik ta in ta, kje ste dobili inspiracijo za to zmago? Se vam je prikazala v sanjah ali pa vam je padla na glavo, ko ste med treningi dremali pod hruško? Vsa ta vprašanja kažejo na to, da se zdi ustvarjanje večini ljudi nekaj podarjenega, nekaj, kar človeka kar preblisne in potem spet izgine. Saj mogoče tudi je nekaj na tem. Ne rečem, da ni inspiracije in talenta. Pravim le, da se je neumno zanašati nanju. Zanesemo se lahko le na delo. Mulariji, ki hodi na moje delavnice, ves čas ponavljam: če želite biti dobri v risanju, potem rišite vsak dan in sčasoma boste postali dobri. Moj delovnik je bolj podoben delovniku športnika. Vstanem, pojem zajtrk, spijem kavo, rišem, rišem, rišem, grem na malico, rišem še malo in

VZHEMITLJIVO ŽIVLJENJE UMETNIKA

grem počasi domov. Doma še malo rišem, če je le čas. *In kje potem dobiš ideje?*, se morda sprašujete. Idej je, kolikor želite. Povsod so. Še največji zabiteži imajo ideje. Narejeni smo tako, da nam vsakovrstne ideje ves čas silijo v misli. Idej je še preveč. Izvedba je tista, ki je pomembna. Ustvarjanje si rad predstavljam kot igro z lego kockami. Različne ideje sestavljaš in prestavljaš in kombiniraš in na koncu nekaj nastane. Več kot se igraš s kockami, bolj jih boš znal sestaviti skupaj tako, da se ne bodo sesule ob prvem pišu. Ne zanašajte se na inspiracijo. Vprašanje o inspiraciji in talentu velikokrat razumem kot trditev, da bi lahko vsi bili čudoviti ilustratorji, če bi ju le posedovali. Ampak v resnici je stvar precej bolj enostavna. Kdor riše, ta zna risati, kdor pa čaka na inspiracijo, ne zna. In če je tale zapis le nizanje nepovezanih prebliskov, ne mislite, da je takšno tudi življenje ilustratorja. Veliko ljudi si predstavlja, da je življenje likovnih umetnikov zelo vznemirljivo. V resnici pa večino časa preživimo za risalno mizo. Najbrž tam naleti na nas tudi inspiracija. Če sploh pride.

Nekoč, pred mnogimi leti, še nisem bil ilustrator. Bil sem navaden fantek. In tudi mene so gospe rade uščipnile v lička in vprašale, kaj bom, ko bom velik. Ker so bile moje šolske ocene vse odlične in sem tekmovanja iz kemije in matematike naravnost oboževal, mi tudi odgovori na tovrstna vprašanja niso predstavljali težav. Znanstvenik bom, kaj pa! Ali pa mislec svetovnega formata. Nič lažjega. Morda bom nekoč odkril nekaj, kar bo pomagalo milijonom ljudi. (In mi obenem prineslo neznansko slavo.) Zato se tudi nisem vpisal na oblikovno srednjo šolo in kasneje na akademijo, kot je to storila večina mojih kolegov. Končal sem gimnazijo ter kasneje študiral na filofaksu. Formalne izobrazbe iz likovne umetnosti nimam absolutno nobene. Več bi vam znal povedati o Marxovi teoriji presežne vrednosti kot o teoriji barv. V času študija sem se videl kot urednik, novinar, akademik, politik, zagotovo pa ne kot ilustrator. Sem pa vseeno ves čas čečkal in risal. Iz čistega veselja. Celó objavil sem kaj. Tudi to zgolj iz veselja. Ampak zdi se, da čeprav nisem jaz izbral risanja, je na koncu risanje izbralo mene. Na koncu je bilo risanje nekaj, kar mi je bilo popolnoma domače in v čemer sem postal dober. Navada je železna srajca. Me pa zanima, ali se lahko v izbiri poklica usodno zmotiš. Ali ni biti ilustrator zelo čuden poklic? Cele dneve sedimo in ustvarjamo neke podobe in upamo, da bomo nekje nekemu s tem polepšali dan. V resnici precej nenavadno podjetje.

Včasih sem, kot rečeno, ves čas nekaj čečkal in risaril. Potem sem postal profesionalni ilustrator in za neobvezno čečkanje je zmanjkalo časa. Odtlej sem risal le še po naročilu. Vse to je sicer okej. Vseeno pa moramo najti čas in prostor tudi za igro. Mislim, da je za ilustratorje in vse ostale ustvarjalne poklice (kateri poklic pa danes ni ustvarjalen?) nujno, da si najdejo čas za igro. Jaz sem si v ta namen kupil skicirko. Vsak teden jo nekajkrat odprem in vanjo rišem. Večinoma narišem totalne bedarije, ki jih najpogosteje ne morem nikjer uporabiti. Ampak včasih se pojavi kakšna zanimiva reč, včasih odkrijem kaj novega. Kako pa bi lahko naredili kaj novega, če ne tako, da občasno brkljamo in nekaj tjavendan sestavljamo in razstavljamo? Brez igre ni nič!